

ROMI MED ANTICIGANIZMOM, CIVILNIMI INICIATIVAMI IN PROTIRASISTIČNIMI STRATEGIJAMI

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Datum prejema: 31. 1. 2022

Izvleček: Članek obravnava opredelitve specifičnega rasizma do Romov, ki naj bi bili družbi tuje skupine in so povezani s slabšalnimi stereotipi ter izkrivljenimi podobami. Anticiganizem so definirali raziskovalci, romski aktivisti in transnacionalne organizacije v zadnjem poldrugem desetletju. Besedilo podaja pregled znanstvenih opredelitev anticiganizma in definicij tega pojma, ki so ga podale izbrane evropske institucije, razčleni pa tudi pojave anticiganizma v Sloveniji in obravnava protirasistične strategije za njegovo preseganje.

Ključne besede: Romi, anticiganizem, protirasistične strategije, Slovenija

Abstract: The article deals with definitions of specific racism towards the Roma, as a group allegedly alien to society and associated with a set of derogatory stereotypes and distorted images. Antigypsyism has been defined by scholars, Roma activists and transnational organizations over the last decade and a half. The text begins with an overview of the scientific definitions of antigypsyism and definitions of this term by various European institutions. Furthermore, it examines antigypsyism in the Republic of Slovenia and discusses antiracist strategies for overcoming it.

Keywords: Roma, antigypsyism, antiracist strategies, Slovenia

Transformacije Evrope, neoliberalizem in izključevanje Romov

Vse od 90. let prejšnjega stoletja naprej smo v Evropi po razpadu Sovjetske zveze ter po razpadu in vojni v SFR Jugoslaviji doživeli temeljite ekonomske, politične in socialne transformacije. Spremembe so vključevale tudi prestrukturiranje ekonomskega sistema države blaginje, ki se je vzpostavil po drugi svetovni vojni v zahodno- in vzhodnoevropskih državah, v neoliberalistično ekonomijo. Povečali sta se zveza NATO ter Evropska unija (v nadaljevanju EU). V spremenjenih političnih in neoliberalnih družbeno-ekonomskih razmerah so o položaju Romov¹ in

njihovi politični participaciji razpravljali številni evropski politiki, znanstveniki, eksperti in predstavniki (pro) romske civilne družbe (Sigona in Trehan 2009). Evropski proces združevanja je namreč med drugim spodbudil tudi učinkovitejše uresničevanje človekovih pravic in pravic manjšin ter nove transnacionalne povezave med romskimi skupnostmi.² Poskusi socialne integracije Romov so bili skupen evropski izziv, saj so jih spremljali tudi odpori do Romov med večinskim prebivalstvom. Romske in proromske civilne družbe ugotavljajo, da so Romom, četudi so nekateri med njimi polnopravni državljani držav članic EU, v številnih evropskih državah kršene temeljne pravice, npr. pravice do krožne mobilnosti, zaposlovanja, izobraževanja, zdravja, kulturnega udejstvovanja in bivališča. Nekateri Romi so prisiljeni ostati na določenih območjih, s katerih so lahko arbitrarno izgnani, številni živijo v revščini, v slabih življenjskih pogojih, ki so škodljivi zdravju (Matache idr. 2022; Sardelić 2021). Nekateri tako opozarjajo, da je bila konstrukcija EU projekt z nasprotu-

¹ Izraz »Romi« se je začel uporabljati v 80. letih 20. stoletja. Sprejeli so ga leta 1971 na kongresu Mednarodne romske zveze in z njim nadomestili izraz »Cigani« in njegove sopomenke. Izraz »Romi« naj bi poleg Romov z Balkana zajel tudi skupine, ki se same imenujejo Sinti, Kalé, Manuši, Romaničali, Bojaši, Rudari, Aškali, Egipčani, Jeniši, Domi, Lomi, Abdali ter potujoče skupine (*Gens du voyage*, *Travellers*, *Camminanti* itd.) in številne druge. Beseda »Romi« je v angleški transkripciji pogosto povezana s samopomenovanjem *Roma*, v nekaterih drugih akademskih razpravah pa naletimo tudi na poimenovanja od zunaj, kot so *Romany*, *Romanies* (v ed. in mn. samostalniki) in *Romani* (v pridevniški obliki). Zato nekateri raje uporabljajo izraz »romske manjšine«, da poudarijo heterogenost in hibridnost skupnosti (Sardelić 2021: 21). Nekateri uporabljajo izraz *Romani* tako v pridevniški kot v samostalniški rabi, ker gre za zgodovinsko najbolj sprejet pojem (glej Agarín 2014a: 16–18) v aktivizmu in političnih dokumentih. Agarín opozarja, da je izraz *Roma* uporabljen za oznako vseh Romov in je s sociolingvističnega vidika čisti retorični konstrukt, napačno poimenovanje za skupino, ki v realnosti ne obstaja. V slovenskem jeziku različni avtorji dosledno prevajajo termin *Roma* kot »Romi« in »romska skupnost«. V član-

ku tudi sama uporabljam termin »Romi«. Z namenom poudarjanja heterogenosti skupin uporabljam besedno zvezo »romske skupine« ali te poimenujem z njihovim lastnim poimenovanjem. Zahvaljujoč prizadevanjem romskih aktivistov se je skristaliziralo, da je v Sloveniji in drugod v vzhodni Evropi za veliko večino izraz »Cigan« žaljiv in največkrat uporabljen za rasistično projicirano zamišljanje (End 2019: 69). Zato se rabi tega izraza izogibam, razen kadar navajam izvirne vire. Več o poimenovanju prim. Sardelić 2021: 21, 23–51 ter Spreizer 2002: 51–67.

² Prve romske mednarodne povezave in gibanja segajo v 19. stoletje, bolj pa se razvijejo po koncu druge svetovne vojne. Za pregled romskih mednarodnih povezav in aktivizma (glej Acton 2019).

* Alenka Janko Spreizer, dr. socialne antropologije, izredna profesorica, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za antropologijo in kulturne študije; alenka.janko.spreizer@fhs.upr.si.

jočimi si učinki, ki so prispevali k novi rasizaciji Romov (Balibar 2009: ix–x). S temi procesi se povezuje anticiganizem kot specifični sistem vednosti v večinski družbi, ki oblikuje nacionalno identiteto skozi procese konstrukcije Drugosti (End 2019: 69).

V članku obravnavam anticiganizem kot pojav specifičnega rasizma do Romov, ki izhaja iz prepričanja, da so Romi inferiorna ali deviantna skupina (Carrera idr. po Sardelić 2021: 5). Izraz so v zadnjem desetletju in pol konceptualizirali raziskovalci, aktivisti in nadnacionalne institucije, kot so npr. Svet Evrope, Aliansa proti anticiganizmu (v nadaljevanju AAA) in Mednarodna zveza za ohranjanje spomina na holokavst (v nadaljevanju IHRA).³ Nanaša se na projekcije večinskega prebivalstva o zamišljeni skupini Drugih, ki so označeni s pojmom »Cigani«. Za razliko od migrantov iz držav izven EU, opredeljenih kot »zunanjih Drugih«, so Romi videni kot »notranji Drugi«, kar krepi stereotip o »notranjih sovražnikih« (Balibar 2009: ix). Najprej bom predstavila različne definicije anticiganizma oziroma rasizma do Romov ter osvetlila, v kakšnih relacijah je ta koncept z drugimi pojmi in kako raziskovalci utemeljujejo njegovo rabo. V nadaljevanju me bo zanimalo, kako se različne vrste anticiganizma odražajo v medijskem diskurzu, zlasti v komentarjih spletnih objav v Sloveniji, pri čemer bom analizirala predvsem spletne komentarje ob poročanju o romskih skupnostih in različnih dogodkih v obdobju med letoma 2019 in 2021 (več o metodologiji v poglavju Paleta anticiganizmov v slovenski družbi). Predstavila bom tudi strategije za premagovanje anticiganizma, pri čemer bom uporabila izsledke projekta Boj proti izkrivljanju genocida nad Romi v jugovzhodni Evropi – ključni element za razvoj strategij proti rasizmu ter politik in praks proti diskriminaciji.⁴

3 Zveza IHRA je bila ustanovljena leta 1998 na pobudo nekdanjega švedskega predsednika vlade Görana Perssona. Mrežo danes sestavlja več kot 40 držav in ključnih mednarodnih partnerskih organizacij, ki so pooblašene za obravnavo vprašanj, povezanih s holokavstom in nacističnim genocidom nad Romi. Združuje predstavnike vodilnih svetovnih institucij, specializiranih za izobraževanje in raziskave o holokavstu ter ohranjanju spomina nanj (IHRA 2020). V obdobju od 2019 do 2023 strokovnjaki in politični predstavniki v IHRA svoja prizadevanja usmerjajo v varovanje zgodovinskih virov in preprečevanje izkrivljanja zgodovine. Ena od delovnih skupin je Komite za genocid nad Romi, pri katerem aktivno sodelujem in ki sem mu leta 2021 tudi predsedovala.

4 Partnerski projekt med organizacijama *Auschwitz Institute for the Prevention of the Genocide and Mass Atrocities* (AIPG) in *FXB Center for Health and Human Rights* pri Univerzi Harvard je potekal v 11 državah jugovzhodne Evrope (v Albaniji, Bolgariji, Bosni in Hercegovini, Črni Gori, Grčiji, na Hrvaškem, na Kosovu, v Srbiji, Sloveniji, Severni Makedoniji in Romuniji) od 1. 7. 2021 do 31. 5. 2022. Mednarodna, interdisciplinarna skupina raziskovalcev je preučila pravne okvire, izobraževanje in prakse ohranjanja spomina na nacistični genocid nad Romi ter njegovo izkrivljanje in skupne vzorce anticiganizma. Prav tako je ugotavljala pojavnost anticiganizma med letoma 2019 in 2021. Opravila je bibliografsko raziskavo o zgodovini anticiganizma od sredine 30. let 20. stoletja in nacističnega

Opredelitve anticiganizma in njegovi terminološki izzivi

Preteklo in sedanje zatiranje, kolektivne krivice in strukturne neenakosti, s katerimi se soočajo romske skupnosti v Evropi, imenujemo z različnimi izrazi: »protiromski rasizem«, »protiromska diskriminacija«, »romofobija« in »anticiganizem«.⁵ Protiromski rasizem, romofobija in protiromska diskriminacija so bolj ali manj eksplicitno usmerjeni na Rome. Romofobija je v širših družbenih procesih opredeljena kot sistemska diskriminacija Romov, ki obstaja kljub uradni politični zavezi za boj proti anticiganizmu (tj. po sprejetju evropskih dokumentov ter politik nacionalnih držav). Predstavlja evropsko zapuščino procesov oblikovanja nacionalne države. Ključni odgovor na vprašanje, zakaj so Romi po vsej Evropi marginalizirani, leži v konceptu teritorija in prostora ter v procesih oblikovanja in vzdrževanja identitet (McGarry po Sardelić 2021: 5). Podobno tudi Vrăbiescu (2014: 145) z izrazom »romofobija« označuje »novo vrsto rasizma do Romov, s katero se ni mogoče spopasti v okviru ideologij človekovih pravic in zaščite pravic manjšin«.

Pojem »anticiganizem«⁶ zajema projekcije večinskega prebivalstva na zamišljeno zunanjo skupino »Ciganov«. Gre za posebno konstrukcijo tujosti (Balibar 2009: ix–x). Prvič so ga uporabili romski aktivisti v Sovjetski zvezi v 20. in 30. letih 20. stoletja (Cortés Gómez in End 2019a: 21; AAA 2019: 264). Ponovno so ga odkrili v aktivističnem in znanstvenem diskurzu v 80. letih 20. stoletja, npr. jezikoslovec romskega porekla Ian Hancock, za ozna-

genocida nad Romi ter arhivsko raziskavo izbranih dokumentov. V projektu sem kot sodelujoča strokovnjakinja iz Slovenije analizirala medijski diskurz slovenskih časopisov, med njimi *Slovenec*, *Slovenski narod* in *Novine Slovenske krajine*, izdanih med letoma 1938 in 1939, ter spletnih objav časopisov in komentarjev objav na spletnih straneh med letoma 2019 in 2021 (za več o metodologiji glej poglavje Paleta anticiganizmov v slovenski družbi). Opravila sem 11 intervjujev s predstavniki Romov, Sintov, akademskih in državnih institucij ter nevladnih organizacij o ohranjanju spomina na nacistični genocid in o sodobnem anticiganizmu. Na vprašanja o anticiganizmu je pisno odgovoril tudi Zagovornik enakih možnosti.

5 Vrăbiescu (2014: 145) ločuje med anticiganizmom, ki temelji na paradigmi biološkega rasizma in je dosegel vrh v nacističnem holokavstu oziroma genocidu nad Romi, ter romofobijo, ki zajema nevidno, strukturno obliko rasizma, zgrajeno na zanikanju rasizma do Romov, in je prisotna v različnih evropskih institucijah.

6 Anticiganizem se je v angleščini različno zapisoval: *antigypsyism*, *Anti-G(g)ypsyism*, ali *anti-Z(z)iganism* oz. *antiziganism* oziroma kot *anti-T/Z/G-ism*). Termini imajo svoje lastne genealogije in odsevajo raznolikost utemeljitev in šol mišljenja, zadevajoč izvore, cilje, pomen ter oblike rasizma. Pojem anticiganizem ni le političen izraz, pač pa je tudi pojem, ki ga uporabljajo angažirani raziskovalci in je bolj emski kot etski koncept. Razumem ga kot termin, ki je bil izoblikovan skozi afirmativna prizadevanja za oblikovanje nacionalne in mednarodne protidiskriminativne zakonodaje in pravice manjšin, človekove pravice ter pravic romskih skupnosti. Posebej se je uveljavil v procesih oblikovanja kulture kolektivnega ohranjanja spomina, predvsem na žrtve nacističnega in fašističnega genocida med drugo svetovno vojno.

ko vsakršnega sovraštva do Romov (Urh 2003:160). V ožjem pomenu gre za protiromsko naravnost ali izraze negativnih stereotipov v javni sferi ali za sovražni govor do Romov, ki so opredeljeni kot etnične skupine oziroma največja evropska manjšina. Vendar pa je fenomen širši in zadeva tudi skrite manifestacije (AAA 2019: 261). AAA tako izpostavlja, da anticiganizem ni »vprašanje manjšin«, pač pa gre za to, kako večina vidi in ravna z ljudmi, ki jih ima za »Cigane«. Gre za zgodovinsko skonstruiran, persistenten kompleks običajnega rasizma v odnosu do romskih skupnosti, ki vključuje homogeniziranje in esencijalizacijo teh skupin, pripisovanje posebnih značilnosti ter diskriminiranje družbenih struktur in nasilne prakse, ki so ponižujoče, imajo učinek sramotenja (ostrakizma) in ustvarjajo strukturne pomanjkljivosti (AAA 2019: 264). Zato se je pri tem rasizmu treba osredotočiti na večinsko prebivalstvo. Anticiganizem večinskega prebivalstva evropskih družb naj bi bil zelo sprejemljiva naravnost, saj oblasti tolerirajo zavračanje Romov. Sega globoko v družbeno in kulturno tkivo ter v institucionalne prakse evropskih družb. »Romska inkluzija« tako ne bo mogoča, dokler se ljudje ne bodo soočili z anticiganizmom (AAA 2019: 261). Švedska romska aktivistka in nekdanja članica evropskega parlamenta Soraya Post (2019: 16) pojasnjuje, da je protiromska diskriminacija samo eden izmed raznolikih obrazov anticiganizma kot kompleksne, specifične oblike rasizma, usmerjenega proti Romom, ki se je s konsenzom oblikoval pred stoletji in je v današnjih družbah še vedno prisoten. Soraya Post s svojo angažirano retoriko opozarja na socialno konstrukcijo raznolikih protiromskih politik, ki izhajajo iz različnih zgodovinskih obdobj in se med evropskimi državami razlikujejo, kar generalizira kot »tisočletno dehumanizacijo Romov« (2019: 17). Meni, da se je »tisočletna dehumanizacija Romov« legalizirala in je postala neizpodbitna v kraljevih dekretih, državnih zakonih, cerkvenih pravilih ter je zastupila evropske družbe. Post (2019: 16–17) pojasni, da so brutalne oblike dehumanizacije, kot so suženjstvo (prim. Fraser 1995: 57–58, 85; Crowe 2007: 107–149), preprečevanje naselitev, sistematično ubijanje med drugo svetovno vojno (Crowe 2007: 90, 185), prisilne sterilizacije (ibid.: 258–259), segregacija v izobraževanju, množični izgoni (Fraser 1995; Crowe 2007: 21), pretirana prisotnost ali odsotnost policije v romskih naseljih, diskriminatorno registriranje rojstev, odrekanje državljanstva, institucionalizacija romskih otrok, sovražni govor, zločini iz sovraštva in zavračanje romske participacije v javnem življenju, hranile anticiganizem. Anticiganizem označuje prepričanje, da so Romi manjvredni, podrejeni, da ne zmorejo dohiteti Neromov in slediti kompleksnim procesom ter da niso dobri državljani držav, kjer že stoletja živijo, in na tem prepričanju osnovana dejanja (Post 2019: 16–17).

Pojem še vedno ostaja kontroverzen, saj ni skupnega razumevanja njegovih narave in razsežnosti. Priložnostna zveza organizacij, AAA, je mreža nevladnih romskih or-

ganizacij in akademikov, politologov, antropologov ter aktivistov za človekove pravice, ki se zavzema za rabo izraza »anticiganizem«. Slednji predpostavlja, da so poleg Romov prizadete tudi druge skupine, kot so Sinti, Popotniki, Manuši, Egipčani. Beseda »Cigan« je jedro te rasiistične ideologije, saj poenoti in izenači omenjene skupine. AAA zavrača argument, da se beseda »anticiganizem« ne bi smela uporabljati, saj vsebuje besedo »Cigan«. Zavzema jo stališče, da tisti, ki producirajo kolektivni imaginarij o »Ciganih«, naj ne bi bili seznanjeni z romskimi kulturami in pripadnostmi⁷ in da običajno predstavljajo večinsko prebivalstvo (AAA 2019: 265–266).

Tudi večina avtorjev v zborniku *Ko se stereotip sreča s predsodki: anticiganizem v evropskih družbah*, ki ga je uredil Timofey Agarin (2014b), uporablja izraz *antiziganism*. Korenine izraza *zigan* v angleškem jeziku predstavljajo fantazijski konstrukt o »Ciganu« kot »Drugemu«, in njegova uporaba bralce iztiri iz lingvistične cone ugodja. *Antiziganism* za obliko skupinske sovražnosti do Romov in proizvajanje stereotipov in predsodkov o njih ne potrebuje »realnih«, »pravih« ljudi. Omenjeni konstrukt nakazuje povezavo s skrajnim nasiljem, zapiranjem in pobijanjem v nacističnih taboriščih, kjer so Rome rasno označevali s tetoviranjem črke »Z« (Agarin 2014a: 14). Nekateri avtorji pa odločno nasprotujejo uporabi tega pojma. Alexandra Oprea in Margareta Matache (2019: 276–277) tako poudarjata, da nekaj dodatnih samoglasnikov in soglasnikov »anti-« in »-izem« ne spremeni bolečine in žaljivosti, ki jo nosi v sebi slabšalna beseda »Cigan«, zato se zavzemata za rabo pojma »protiromski rasizem« (angl. *anti-Roma racism*). Izraz »Cigan« je v Romuniji, od koder izhajata avtorici, zaznamovan s strahotnim rasizmom med holokavstom oz. genocidom nad Romi⁸ ter suženjstvom.⁹

7 Sodelujoči v AAA priznavajo obstoj romstva, *Romanipen*, ki ga razumejo kot skupno pripadnost med Romi in ni povezan z anticiganističnim diskurzom. *Romanipen* označuje romsko filozofijo, kulturo, romsko običajno pravo in skupek drugih potez, ki jih Romi sami povezujejo z lastno pripadnostjo skupnosti.

8 V slovenski literaturi se za genocid nad Romi večinoma uporablja izraz *porajmos* (Klopčič in Bradač 2015) in pojmi *samudaripe(n)*, *mudaripe(n)*, *phar(r)aj(i)mos*, *por(r)ajmos* in *kalí traš*. Raba posameznega izraza je odvisna od različnih argumentov, dialektov, pomenskih konotacij, razlik in dinamike moči (Matache idr. 2022: 6).

9 Izraz »Tigan« je povezan z rasno kategorizacijo in z imaginarijem o inferiornosti in nedotakljivosti. Po mnenju Oprea in Matache je tudi beseda *Gypsy* kontroverzen in vsiljen konstrukt *Gadje*, tj. Neromov, ki so Romom napačno pripisovali egipčanski izvor, in jo zavračata, čeprav so nekateri posamezniki sprejeli pozitivne aspekte »ciganske identitete«. Angleška fraza »to be gypsyed« etimološko izhaja iz besede *Gypsy* in ima slabšalni pomen, saj pomeni »goljufati«, »slepariti«, »prikrajšati« (»ociganiti«). V ameriškem kontekstu je pojem *Gypsy* povezan s pripisano »vrojeno kriminalnostjo« in praksami profiliranja v kriminologiji (Oprea in Matache 2019: 280–281).

Uvedba termina »anticiganizem« v evropske institucije

Evropske in druge medvladne institucije fenomen anticiganizma naslavljajo vse od leta 2000. Opredelile so ga v dokumentih EU, npr. v Evropskem parlamentu leta 2005, v Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) in v Evropski komisiji za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) pri Svetu Evrope.¹⁰ Po definiciji ECRI je anticiganizem

specifična oblika rasizma, ideologije, utemeljene na rasni superiornosti, kot oblika dehumanizacije in institucionalnega rasizma, ki ohranja zgodovinsko diskriminacijo, ki se izraža med drugim z nasiljem, sovražnim govorom, eksploatacijo in stigmatizacijo kot najbolj očitno obliko diskriminacije. (Klopčič 2015: 23)

Kljub vključevanju tega koncepta v dokumente omenjenih institucij se med evropskimi politikami sprejemanje rasizma in izvajanje diskriminatornih politik do Romov ohranja. Vlada Nicolasa Sarkozyja je leta 2010 iz Francije izgnala približno 50.000 bolgarskih in romunskih Romov, ki so bili državljani EU (Agarin 2014a: 11; van Baar 2014: 31). Romi in Popotniki so se v Franciji že dolgo pred Sarkozyjem »vzponom« soočali z institucionalno diskriminacijo, rasizmom, policijskim nadlegovanjem in kaznovanjem. Evropski parlament je nato zahteval ustavitev izgonov, prenehanje kriminalizacije in stereotipiziranja Romov ter ustavitev diskriminatorne retorike politikov. A je tudi nova francoska vlada socialistov François Hollande nadaljevala z diskriminatorno retoriko zavračanja Romov (van Baar 2014: 31). Leta 2015 je Robert Fico, slovaški premier, sicer progresivni politik, izrazil dvom, da bi lahko integrirali Rome, ker naj bi bili popolnoma drugačni po življenjskem stilu in religiji (Sardelić 2021: 1). V t. i. »novi normalnosti« se je retorika izključevanja v EU v prihodnjih letih nadaljevala, politike integracije pa se niso izkazale za uspešne. Oktobra leta 2018 je npr. predsednik Evropskega parlamenta Antonio Tajani izrazil svojo skrb, da bo državljanski temeljni dohodek, o katerem so razpravljali v Italiji, »končal v žepih Romov«. Njegova trditev temelji na najstarejšem in pogostem stereotipu o Romih kot o »parazitih, ki ne marajo delati« (Cortés-Gomés in End 2019a: 20). Podobno je češki predsednik Miloš Zeman menil, da je udarec po žepu brezposelnih Romov »zelo humana metoda«, ko je komentiral delovno obveznost v obdobju komunizma. Tudi ta izjava temelji na stereotipu o nedelavnih Romih. Junija 2018 je tedanji italijanski minister za notranje zadeve in podpredsednik vlade Matteo Salvini govoril o načrtih oblikovanja registra v Italiji živečih Romov, ki bi jim vzeli prstne odtise. V televizijskem intervjuju je dejal: »Nedokumentirane tujce bodo deportirali na podlagi sporazumov z drugimi državami, italijanske Rome

pa moramo na žalost zadržati doma.« Izjava izraža globok prezir do Romov in temelji na stereotipu o tej skupini kot o večnih nomadih brez pripadnosti ter implicitno zavrača italijansko identiteto teh državljanov. Sporno je tudi zbiranje biometričnih podatkov s strani vlad na osnovi »etničnosti« (Cortés-Gomés in End 2019a: 20).

Zaradi diskurzov politikov, neuspešnih politik integracije in zavračanja Romov ter zanikanja genocida nad Romi smo tudi v Mednarodni zvezi za spomin na holokavst (IHRA) naslovili anticiganizem oziroma protiromsko diskriminacijo, z izjemo ZDA in Kanade, ki uporabljata izraz »protiromski rasizem« (IHRA 2020). Oktobra 2020 smo sprejeli takšno definicijo anticiganizma:

Anticiganizem se izkazuje skozi izraze in dejanja posameznikov ter skozi institucionalne politike in prakse, ki spodbujajo marginalizacijo, izključevanje, fizično nasilje, omalovaževanje romskih kultur in življenjskih slogov ter sovražni govor, uperjen proti Romom in drugim posameznikom in skupinam, ki so bili v času nacizma in so še danes označeni za »cigane« ter zaradi tega stigmatizirani ali preganjani. To vodi v obravnavanje Romov kot domnevno družbi tuje skupine in povezovanje njenih pripadnikov z nizom slabšalnih stereotipov ter izkriavljenih podob, ki predstavljajo posebno obliko rasizma. (Vlada RS 2020)

Po opredelitvi IHRA ta fenomen obstaja že stoletja, vrh pa doseže z nacizmom:

Bil je bistven element v politikah preganjanja in uničevanja, ki so jih proti Romom izvajali nacistična Nemčija, fašistični in skrajni nacionalistični partnerji ter drugi kolaboranti,¹¹ ki so sodelovali pri teh zločinih. (Vlada RS 2020)

IHRA navaja, da pojav anticiganizma v evropskih družbah, kljub prizadevanjem za njegovo odpravo v organizacijah ZN, EU, Svetu Evrope, OVSE ter drugih mednarodnih telesih, še traja. Anticiganizem je široko sprejet in je temeljna prepreka pri vključevanju Romov v širšo družbo ter »jim preprečuje, da bi uživali enake pravice, imeli enake priložnosti in enakopravno sodelovali v pridobitnih gospodarskih dejavnostih« (Vlada RS 2020). K razmahu predsodkov in diskriminaciji številnih Romov naj bi prispevalo zanemarjanje izobraževanja in raziskovanja nacističnega genocida nad Romi. IHRA navaja tudi več primerov anticiganizma, ki ga povezuje z zanikanjem ali povečevanjem preganjanja Romov ali genocida nad njimi, diskriminacijo in pripisovanjem kolektivne krivde Romom za njihov relativno slabši družbeni položaj. Fenomen povezuje s stereotipizacijo, s prisilnim steriliziranjem Rominj, z rasnim diskriminiranjem, z diskriminatornim preseljevanjem Romov in s širjenjem sovražnega govora.

11 Ta pojem označuje okupatorjeve sodelavce med nacistično in fašistično okupacijo. V primeru Slovenije so bili to npr. slovenski domobranci in prostovoljna protikomunistična milica oziroma »bela garda«.

10 Za podrobnejši vpogled prim. Sardelić 2021.

Vpeljava termina »anticiganizem« v evropske institucije sovpada z refleksijo o političnih prizadevanjih za socialno vključevanje Romov. Po Akcijskem planu za izboljšanje položaja Romov leta 2003 in Dekadi za Rome (2005–2015), pri kateri je bila Slovenija le država opazovalka, je sledil Okvir EU za nacionalne strategije za integracije Romov (v nadaljevanju Okvir EU NRIS 2011–2020). Socialnointegracijske politike za Rome so bile ponekod v EU uspešne na mikroravni, vendar pa se je anticiganizem v Evropi še naprej ohranjal. Leta 2015 je Željko Jovanović, direktor Urada za Rome pri Inštitutu za odprto družbo, ugotovil, da je anticiganizem kot oblika izključevanja globoko zakoreninjen v evropskih družbah, njihovih institucijah in strukturah. Prisoten je v javnih institucijah, šolah, bolnišnicah, na trgu dela, v institucijah socialnega skrbstva, v policiji in volilnem sistemu. Za slab šolski obisk niso odgovorni posamezni rasistični učitelji, pač pa je k temu pripeljal celoten šolski sistem, zgrajen in ohranjan skozi čas (Jovanović po Sardelić 2021: 40). EU institucije so sicer prepoznale problem in začele razvijati vzporedni sistem za integracijo Romov, kot sta npr. že omenjena Okvir EU NRIS 2011–2020 in Evropska platforma za vključevanje Romov, pri čemer so se osredotočile na izobraževanje, zaposlovanje, dostop do javnega zdravja in ureditev bivalnih razmer (Sardelić 2021: 41),¹² a so pri tem pozno naslovile izziv anticiganizma. Evropska komisija je v poročilu o Implementaciji EU NRIS 2011–2020 na primer uporabila pojem »anticiganizem« (brez pojasnila oz. definicije) šele leta 2015. V dokumentu EU NRIS 2012–2020 so bili sprva omenjeni le predsodki do Romov. Pojem sta nato leta 2017 definirali romska in proromska civilna družba ter zveza AAA, domnevno kot odziv na poročila o implementacijah strategij za Rome. Šele drugi strateški okvir EU NRIS 2020–2030 eksplicitno naslavlja odpravo anticiganizma (Evropska komisija 2020) na vseh področjih in državam nalaga, da se v svojih strategijah za Rome z aktivnimi političnimi ukrepi in aktivno romsko participacijo spopadejo s tem izzivom. Mreža romskih aktivistov ERGO je opozorila, da je ob prizadevanju za romsko integracijo treba nasloviti tudi anticiganizem državnih akterjev pri uresničevanju zastavljenih politik (Sardelić 2021: 41).

Paleta anticiganizmov v slovenski družbi

Manifestacije anticiganizma na Slovenskem imajo dolgo zgodovino. Ambivalentne podobe o Romih, znanstveni rasizem in lastno percepcijo stereotipov med Romi ter

diskriminatorne podobe Ciganov oz. Romov na območju Slovenije so predstavili antropologi in etnologi (npr. Janko Spreizer 2002; Jezernik 2006). Anticiganizem v evropskih družbah je analizirala Špela Urh (2003: 160–176) in ga opredelila kot etnično sovraštvo do Romov, ki je doseglo vrh med drugo svetovno vojno z nacističnim preganjanjem in ima vzporednice z antisemitizmom in ksenofobijo. Zgodovinske podobe Ciganov v arhivskih dokumentih in anticiganizem je med drugim analiziral zgodovinar Andrej Studen (2015). Romi so bili v zgodovini upodobljeni kot »necivilizirani«, »neprilagojeni, umazana sodrga, paraziti, brezdelneži, kriminalci, tatovi, prevaranti, berači, klateži«, pa tudi kot »kanibali, potepuhi, nadloga, sodrga« (Studen 2015).¹³ Oblikovanje nacionalnih držav je vodilo do preganjanja »Ciganov«, ki naj bi bili nasprotje »civiliziranim ljudem« (Studen 2015). V Sloveniji anticiganizem opredeljujemo kot diferencialni in kulturni rasizem (Šumi in Janko Spreizer 2011), kjer so bili Romi opredeljevani kot »Drugi« oz. kulturno drugačni in so jih v institucijah skladno s temi predstavami obravnavali drugače. O institucionalnem oziroma strukturnem anticiganizmu lahko govorimo na primer pri problemih dostopa do čiste pitne vode in izobraževanja ter pri vprašanju urejanja sanitarnih razmer (Kovič Dine idr. 2021; Szilvasi 2017).

V nadaljevanju me bo zanimalo, kako se različne dimenzije anticiganizma manifestirajo v medijskem diskurzu, predvsem v komentarjih pod spletnimi objavami v Sloveniji med letoma 2019 in 2021. Analizo sem opravila v okviru že omenjenega projekta (prim. Matache idr. 2022). Pregledani so bili časopisi, kot so *Dnevnik*, *Vestnik*, *Večer*, *Delo* in *Dolenjski list*, ter spletni mediji, forumi in portali, kot so 24ur, Nova24, Mariborinfo, MMC RTV Slovenija, Pomur, Reddit (r/Slovenia), Reporter, Sobotainfo in YouTube (ePosavje TV, Vaš kanal, VauTV).¹⁴ Pregledala sem članke o obeleževanju dneva Romov (8. april) in ohranjanju spomina na nacistični genocid nad Romi (2. avgust), pa tudi druge objave o Romih. V analizi bom izpostavila le nekaj fragmentov iz zbranega gradiva v raziskavi.

Razumni anticiganizem

Avgusta 2021 je bila na portalu 24ur.com objavljena spletna reportaža s fotografijami o Pušči, edini romski krajevni skupnosti v Sloveniji in Evropi. Reportaža prikaže vrtec, gasilsko društvo, nogometni klub, skupno informacijsko točko ter prve poskuse razvijanja turizma. Več izjav so-

12 Julija Sardelić pojasnjuje, da je bil nastanek okvirja EU NRIS 2012–2020 povezan z odganjanjem in zavračanjem romskih migrantov iz postsocialističnih držav, zlasti iz Bolgarije in Romunije (Sardelić 2021: 42), in povzema kritike politik za socialno inkluzijo Romov. V tem smislu govorimo o institucionalnem oziroma o strukturnem anticiganizmu, ki se kaže v posebnih, paralelnih obravnavah Romov na različnih področjih življenja.

13 Studen (2015) prikaže konstrukcijo stereotipne podobe o Romih od 18. stoletja naprej, v Avstro-Ogrski, ob pojavu modernih teritorialnih držav, utemeljenih na sedentarnih principih, ter njihovo kriminalizacijo, rasizacijo ter družbeno izključevanje.

14 Članke so zbrali študent Leon Seršen ter študentki Maja Apat in Sara Vukotić po metodologiji projekta (glej Matache idr. 2022) med prakso pri predmetu Praktikum zgodovinske in socialne antropologije v programu Kulturni študiji in antropologija, 2. stopnja na Univerzi na Primorskem. Za opravljeno delo se jim najlepše zahvaljujem.

govornikov idealizirano opisuje življenje Romov na Pušči kot zgled dobrih odnosov in sožitja z večinsko skupnostjo. Pod člankom se nahaja 41 večinoma negativnih komentarjev. Redki čestitajo Romom s Pušče za njihovo uspešno delovanje v lokalni skupnosti. Večina komentatorjev opravičuje zavračanje Romov zaradi pripisanih stereotipov o kriminalni dejavnosti Romov, goljufijah in nasilju, ki ga večinoma grobo posplošujejo na vse. Uporabnik *Mišojka* implicira, da naj bi Romi na splošno večinskemu prebivalstvu povzročali težave in so zato nevredni zaupanja.

Polno goljufij z nasiljem in ustrahovanjem je na sodiščih po Sloveniji-tudi iz Pušče [...] in denar je od drog in laži in goljufij. [...] [H]očejo se nam naguzit povsod zraven da bi še več pokradli lahko ko bi prišli do »korita« Zbudite se-igralci so !!!¹⁵ (Voščun 2021)

Drug komentar uporabnika *pizzamargerita* opravičuje delovanje večinske skupnosti in poudarja, da ta ni odklonilna in rasistična, pač pa se samo ščiti pred Romi, ki izkoriščajo družbene ugodnosti:

... jezus kristus kaj vse ciganom omogocajo zastonj, pa nocejo!!! [...] ker jim ni treba!!! ker jim dajemo socialke tudi ce ne hodijo v solo, tudi ce se ne izobrazujejo, tudi ce ne iscejo sluzbe!!! ker so ze stoletja navajeni na same privilegije. (Voščun 2021)

Pri teh primerih gre za t. i. razumni anticiganizem (van Baar 2014: 30), ki sodi v domeno vsakdanjih rasizmov do Romov. Gre za prepričanje med Neromi, ki iščejo povračilne ukrepe oziroma sankcije za Rome pod pretvezo, da se ti pogosto nesprejemljivo vedejo. Zavračanje Romov in drugačno obravnavanje je razumno, zato ker izhaja iz stereotipov in predsodkov, da Romi povzročajo neprijetnosti, se prepuščajo kriminalnim dejavnostim¹⁶ in na splošno povzročajo težave ter zastrašujejo neromske sosede. Več komentarjev izpostavlja, da so »cigani v Prekmurju drugačni od onih na Dolenjskem«, da je drugačnost Romov »ciganska kultura lenarjenja in kriminala«. Komentarji široko po-

splošujejo iz posameznih incidentov, na primer da so »ti romi iz celega pomurja [...] napadli zdravstveno osebje«, gasilce in policiste, ter da izvajajo nasilje med okoliškim prebivalstvom«, kot komentira uporabnik *Slovenisofauš* (Voščun 2021). Skladno z razumnim anticiganizmom pisci argumentirajo, da ti ljudje »nikakor ne pašejo v našo družbo« (ibid.). Več razpravljalcev eksplicitno zavrne romantiziranje članka in novinarko povabijo v druga romska naselja. Uporabnik 1921539 sprašuje, če si novinarka upa priti tja pisat »o strahu tistih, ki s[m]o prisiljeni živeti z njimi« (Voščun 2021). Tudi nekateri drugi komentarji izpostavljajo Rome kot »problem varnosti« in nadlogo za javni red ter zahtevajo drastične ukrepe. Razumni anticiganizem zahteva trdo roko oblasti pri odnosu do Romov, in običajno se politike zato tudi zaostrijo. V tem smislu so Romi tudi v Sloveniji, predvsem na Dolenjskem, Posavju in v Beli krajini, redkeje tudi v Prekmurju, predstavljeni kot problem sekuritizacije oziroma »varnostizacije«, na katerega so se odzvale evropske politike za Rome (van Baar 2014: 30), kar je pripeljalo do povečane vloge policije pri oblikovanju romskih politik. V Sloveniji so se v nekaterih občinah varnostni sosveti začeli ukvarjati z »romsko problematiko« v času predzadnje in zadnje vlade Janeza Janše.

Nekateri komentatorji spletnih objav pišejo tudi o nezaposlenosti Romov in jo povezujejo z oznako »kriminalci«. Izpostavljajo posamezne primere kraj in posplošujejo, da vsi Romi kradejo (Voščun 2021). Tovrstni rasizem prezre, da so razlogi za nezaposlenost Romov zgodovinski in strukturni, saj mnogi tudi v času socialistične države niso imeli možnosti za integracijo, socialistično gospodarstvo pa je v romski nišni ekonomiji videlo svoje koristi. Zaposlovali so zgolj posameznike, ki so bili stalno naseljeni. Prezrto je tudi dejstvo, da občinske socialne in izobraževalne politike za Rome v Murski Soboti obstajajo od 60. let 20. stoletja, medtem ko so dolenjske občine bivalne pogoje za Rome začele aktivno legalizirati šele precej po letu 2000 (Janko Spreizer 2016: 174). Pozabljajo, da so zaposleni Romi v procesih prestrukturiranja gospodarstva v neoliberalno ekonomijo med prvimi izgubili zaposlitev (Janko Spreizer 2016: 186–187) ter da so razpadle strukture solidarnosti prejšnjega režima. Ker dojemanje nacionalne solidarnosti običajno ne vključuje Romov (videni so kot »tujci«, »prišleki«, »nomadi«), se vsak njihov dohodek, ki izhaja iz naslova državljskih pravic, kot so socialni prejemki in zdravstveno zavarovanje, šteje kot privilegij ali usluga, in ne kot potreben ukrep za zagotavljanje enakosti njihovih pravic. Pogosto ljudje Romom državljske bonitete simbolno odrekajo ali jih imajo za nepravilne, kar kaže zgornji komentar uporabnika *pizzamargerita*.

15 Navedbe komentarjev so namenoma dobesedno povzete s spletne strani, v izvorno zapisani obliki, z vsemi slovničnimi in »tehničnimi« napakami.

16 Kriminaliziranje je bilo prikladen argument za množično preganjanje, diskriminiranje in nasilje do Romov v zgodovini, tudi pred drugo svetovno vojno. Romom pripisano brezdelje in potepuštvu so razumeli kot grožnjo javnemu redu in varnosti (Studen 2015). Tako npr. Fran Ogrin v svojih objavah iz let 1913, 1919 in 1936 med Romi in »nadlogami« praktično postavlja enačaj. Njegova retorika, ki se je napajala iz evgenike in avstrijskonemške kriminologije, predstavlja rasni anticiganizem. Trdil je, da se iz beračenja in potepuštvu »rodi nadaljnje zlo – delomržnost«, zato se je treba lotiti »pobijanja celotnega zla« oziroma »pobijanja ciganstva« na osnovi strogega policijskega izvrševanja predpisov in odredb, vključno z izgoni. Znak takšnega anticiganizma je raba kriminološko-evgeničnega diskurza ter vztrajanje pri zakonih za »pobijanje ciganske nadloge« (Ogrin v Studen 2015: 139–144). Spletni komentarji kažejo, da se je retorika o nadležnosti in zagovarjanju pregona spet okrepila oz. je bila prikrito vseskozi prisotna.

Rasni anticiganizem

Nekateri komentarji pod člankom o Pušči Rome eksplisitno rasizirajo in jih označujejo za »Brazilce« in »bakrene«. ¹⁷ Primer implicitne rasizacije predstavlja vprašanje, ali v Pušči obstaja solarij »al ste cele dneve na soncu da mate tak lepo farbo?«. Morda v komentarjih članka ni problematična raba pojma »Cigan«, saj nekdo izpostavi, da je njegova duša ciganska, a se komentatorji, npr. uporabnik *Jst*, norčujejo iz primernosti rabe izrazov: »Prekmurski Romi želijo biti Cigani po duši, dolenski Cigani pa želijo biti Romi pa razumi kdor more ...« (Voščun 2021). Raba izraza »Cigan« v glavnem naslovu članka je problematična, saj za mnoge Rome predstavlja stigmato. V komentarjih se nato izraz »Cigan« neposredno navezuje na stereotipe o (ne)civiliziranosti dolenskih Romov ter ponovno na kraje, nasilje in bogastvo, kakor piše uporabnik *Dirty Sanchez*:

Vsi Romi živijo na račun države..... Socialne pomoči, otroški dodatki, itd, nekaj še po krajevo in na koncu imajo ogromno denarja, večja vozijo BMW, audi, Mercedes... hiše gradijo na črno, noben nikjer ne dela, izvajajo nasilje nad okoliškim prebivalstvom pa jim nihče nič ne naredi..... Če je to normalno???? (Voščun 2021).

Komentatorji prezrejo, da so zgodovinski razlogi preganjanja in zavračanja Romov prispevali k vedno večji revščini, ki pomeni strukturno nasilje (Kovič Dine idr. 2021). Navedbe v komentarjih, da »nočejo delati« oz. da »noben nikjer ne dela«, odslikavajo enačaja med Romi, ki jih imajo za drugačne na podlagi njihove »rasne« oziroma etnične pripadnosti, ter brezdeljem, kar predstavlja neke vrste kontinuiteto evgenične miselnosti Frana Ogrina o »delomrznosti«. Komentatorji pogosto izpostavljajo ter posplošujejo, da živijo na račun države.

Maja 2005 v Brezju pri Novem mestu ter junija 2005 v Dobruški vasi so bile tri Rominje žrtve bombnih napadov. Rominja iz Brezja je utrpela hujše poškodbe, Rominji iz Dobruške vasi pa sta umrli. Čeprav so bili leta 2006 napadalci, ki naj bi po naročilu neznanca izvedli bombna napada, na novomeškem okrožnem sodišču obsojeni in kaznovani z več desetletno zaporno kaznijo, pa so bili med pravičnim na višjem in vrhovnem sodišču večkrat oproščeni. Večkratne oprostitev in sojenja so zaradi pomanjkanja dokazov oziroma spremenjene izjave prič privedli do dokončne oprostitev na višjem ljubljanskem sodišču leta 2016 (Jakopec 2016). Čeprav je šlo za fizične napade v romskih naseljih, so bile občinske politike v odnosu do Romov v Dobruški vasi pri poročanju o tem primeru pogosto prezrte.

Povedno je, da v Dobruški vasi zaradi nasprotovanja župana Romi še danes nimajo svojega zastopnika, čeprav romska skupnost tam živi že več desetletij. Anticiganizem namreč vključuje tudi opustitev izvajanja politik za Rome.

Anticiganizem kot sovražni govor

V raziskavi je več komentatorjev pod različnimi medijskimi vsebinami eksplisitno ali implicitno omenilo Strojaneve in »afero Ambrus«. Le redki raziskovalci so dogajanje v zvezi s to romsko družino opredelili za eskalacijo rasizma (Šumi in Josipovič 2008; Šumi in Janko Spreizer 2009); raziskovalci so večinoma pisali o etnični diskriminaciji in sovražnem govoru. ¹⁸ Tudi spletnih zapisov, ko je bil na primer ta, da »bi bilo treba za 'takšne, kot so Strojanevi', zgraditi Goli otok, in 'da bi jih bil treba deportirati v Indijo ali Afganistan' ter jih 'izbrisati iz oblička zemlje' ali pa jih vreči v povojna grobišča«, niti policija niti tožilstvo nista prepoznala kot kazenski delikt (Motl in Bajt 2016: 19). ¹⁹

V preteklosti v Sloveniji sovražnega govora zaradi sistemskih razlogov sodniki niso učinkovito obravnavali. Razlog za to je zlasti pomanjkljiva interpretacija zakonodaje, po kateri je bil kaznovan le govor, ki je eksplisitno pozival k nasilju in je pomenil nevarnost za red in mir. Vera Klopčič (2021) je v osebni korespondenci pojasnila, da je Vrhovno sodišče šele julija 2019 (VSL Sodba II Kp 65803/2012) v primeru sovražnega govora proti Romom odločilo, da je tolmačenje 297. člena Kazenskega zakonika s strani Višjega sodišča na način, da je kaznivo dejanje javnega spodbujanja sovražstva, nasilja ali nestrpnosti le tisto dejanje, ki lahko glede na konkretne okoliščine ogrozi ali moti javni red in mir, napačno (Klopčič 2021; Vrhovno sodišče 2019). Sodba je gradila na obravnavi zapisa s portala Radia Krka, objavljenega februarja leta 2011. Nekdo je objavil sovražen komentar: »Par palc amonala, par bomb M75, in par AK-47 za vsak slučaj, mislim, da drugače ne bo šlo. Ali pa varianta eden po eden bi tudi šla, da se malo zamislijo. Krkaši prosim za glasbeno željo: Korado/Brendi – kam so šli vsi cigani, hvala« (Klopčič 2021).

Sodišče prve stopnje je zaradi sovražne vsebine zapisa sprva izreklo obtožencu pogojno kaznenega meseca s preizkusno dobo enega leta, nato je bil po pritožbi na višjem sodišču posameznik oproščen. Po pritožbi državnega tožilca na oprostilno razsodbo višjega sodišča je vrhovno sodišče ugotovilo, da grožnja ni bila izrecno zapisana, vendar je zapis s svojo vsebino napotil na uporabo eksploziva in strelnega orožja zoper romsko skupnost. Vrhovno sodišče je pojasnilo, da omemba orožja v povezavi z glasbeno željo, v kateri se pevec sprašuje, kam so odšli vsi Romi (cigani),

¹⁷ Rasni stereotip o »bakrenih« združuje poleg rjave barve kože tudi namig na krajo bakrenih žlebov, torej povezuje temnejšo pigmentacijo kože s kriminalom. Zaradi vztrajnega rasiziranja Romov raziskovalci ponovno raziskujejo socialno konstrukcijo rase skozi koncepte, kot so »belski supremacizem«, »vidne manjšine« in »kritično belost« (prim. Sardelić 2021).

¹⁸ O pravnih podlagah sovražnega govora z vidika zakonodaje in kodeksa glej Motl in Bajt (2016: 9–15).

¹⁹ Za primera sodnih praks, ki zadevajo sovražni govor do Romov, s sodnim epilogom pogojne obsodbe (prim. Motl in Bajt 2016: 20).

po vsebini pomeni grožnjo *per se*. Razložilo je, da je javno spodbujanje ali razpihovanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, ki temelji na določeni osebni, praviloma nespremenljivi okoliščini posameznika, kaznivo dejanje (Klopčič 2021).

EksPLICITNO rasistično retoriko o »Ciganih kot kriminalcih« najdemo v objavah, ki jih je znatno več v zasebnih medijih, nekatere so objavljene tudi po 8. avgustu 2021, ko je bil objavljen zapis o novi interpretaciji sovražnega govora. Na družbenem omrežju Nova24tv.si vsebina članka, ki razpihuje sovraštvo o Romih iz Maribora, reproducira rasni anticiganizem (Spletni vir 1). Nekdo povezuje Rome s »plevelom«, ki ga je treba počistiti. S tem namiguje na Hitlerjevo nacistično politiko, ki to politiko označi za odrešujoče čiščenje. Poziva k ukrepanju in kritizira človekove pravice, ki naj bi obremenile in prikrajšale večinsko prebivalstvo. S sklicevanjem na »zakone narave« uporabnik *Felikss_AH* izraža upanje, da se bo pojavil »odrešitelj«.

Bil pa je v prejšnjem stoletju nekdo ki je razumel zakone narave... predvsem ta da je plevel treba odstranjevati - redno in vedno! [...] Jaz pa sanjam da se bo oni ki je vse to dobro razumel zopet pojavil... in tokrat bolj temeljito odstranil ves ta nadležni plevel... skupaj z izumitelji [človekovih pravic?]. (Spletni vir 1)

Več kot očitno je, da ta sovražna izjava časti evgeniko ter nacistično politiko uničevanja Romov. Komentator *Monti-amb* prav tako reproducira rasni anticiganizem, ki opredeljuje Rome za »parazite«, ki se množijo z veliko hitrostjo, z namigom na serijo strelav, tj. »rafalno«. Ta izraz zbudi tudi asociacijo po množičnem uničevanju med nacizmom in fašizmom:

Paraziti morajo samo polniti maternice svojim strojem za rafalno rojevanje za vse ostalo poskrbi komi-fašizem, ki pobere denar tistim ki delajo v Avstriji in ga da preprodajalcem drog. (Spletni vir 1)

Politični ukrepi, ki poskušajo izboljšati položaj Romov, so označeni za »komi-fašizem« oziroma za nasilje oblasti nad večino, kar je sprevračanje ter projiciranje sovraštva na tiste, ki oblikujejo socialne ukrepe, in eksplicitno zavračanje slednjih. Komentar odraža sovražnost do Romov in tudi do zagovornikov socialne pravičnosti.

Anticiganizem in povezave z genocidom nad Romi med drugo svetovno vojno

Na vprašanje o anticiganizmu v povezavi z genocidom nad Romi med drugo svetovno vojno²⁰ je pisno odgovoril

20 Vprašanje genocida nad Romi med drugo svetovno vojno so opisali zgodovinarji že v obdobju socializma in v 90. letih 20. stoletja. Pri objavah ob dnevu spomina na takratni genocid nad Romi se med komentarji redno pojavljajo tudi opombe o pobojih Romov s strani partizanov. Interpretacije partizanskih pobojev kot genocidnih niso ustrezne (Studen 2015) in sodijo k revizionističnim poskusom izkrivljanja zgodovine narodnoosvobodilne borbe (NOB). Zaradi kompleksnosti problematike tega vprašanja v članku namenoma ne

Zagovornik načela enakosti (v nadaljevanju ZNE). Obravnaval je primer sovražnega govora na spletni strani Pomurec.com. Pod objavo o simpoziju ob dnevu spomina na genocid nad Romi med drugo svetovno vojno (2. avgust) je ZNE prepoznal dva diskriminatorna komentarja,²¹ ki ju je hotel prijaviti skrbniku portala, ker sta kršila Zakon o varstvu pred diskriminacijo s pozivanjem k diskriminaciji Romov iz 10. člena tega zakona. ZNE je zahteval umik objave s spletne strani in po 145. členu Zakona o kazenskem postopku primer naznanil Okrožnemu državnemu tožilstvu v Murski Soboti, kjer je prijavil sum storitve kaznivega dejanja po 1. in 2. odstavku 297. člena Kazenskega zakonika. ZNE je ugotovil, da komentarji na spletu po prijavi niso bili izbrisani. Čeprav je imel portal objavljena pravila za objavo, teh v opisanem primeru niso upoštevali. Ker sporni komentarji niso bili odstranjeni, je ZNE po uradni dolžnosti sprožil postopek ugotavljanja diskriminacije na podlagi rase ali narodnosti. Komentarji so vsebovali neprikrite grožnje, zmerljivke, žaljenje Romov in obžalovanje, da je bil poskus iztrebljanja romskega prebivalstva v obdobju druge svetovne vojne in holokavsta »nedokončan« oz. »neuspešen«, kar učinkuje kot zmerjanje in žalitev vseh pripadnikov romske skupnosti. Poleg rabe žaljivk sta se komentatorja posmehovala tudi komemoraciji ob spominskem dnevu na žrtve genocida nad Romi. Žalila sta dostojanstvo vseh žrtev holokavsta in v Sloveniji živečih Romov. ZNE je sklepal, da

obstaja zelo visoka stopnja verjetnosti, da sta oba pisca s svojimi izjavami javno spodbujala in razpihovala nestrpnost, razdor med ljudmi ter sovraštvo zoper pripadnike romske skupnosti. Poleg tega je v obeh izjavah (ki se sklicujeta na Adolfa Hitlerja) prepoznati zagovarjanje idej o večvrednosti ene rase nad drugo ter javno odobravanje, opravičevanje in zagovarjanje izvršenih dejanj genocida nad Romi v obdobju druge svetovne vojne. (ZNE 2019; ZNE 2021)

ZNE je v postopku obravnave ugotovil, da dejanja komentatorjev predstavljajo »napad na temeljne civilizacijske norme, uveljavljene po koncu druge svetovne vojne«, in da pomenijo tudi hujša pozivanja h diskriminaciji na podlagi rasnega in narodnostnega razlikovanja (ZNE 2019; ZNE 2021).

Strategije za emancipacijo Romov in boj proti anticiganizmu

Anticiganizem je večplasten pojav, ki sega na različna področja življenja; prav zato so strategije za preseganje tega fenomena mnogotere. Med strategijami za emancipacijo

odpiram, je pa delno opisano v poročilu o izkrivljanju romskega genocida (Matache idr. 2022).

21 Konkretna vsebina zapisa na spletni strani Zagovornika načela enakosti ni navedena (ZNE 2019).

Romov in boj proti anticiganizmu²² je treba izpostaviti informiranje ter osveščanje širše javnosti o tem fenomenu, prav tako pa tudi informiranje romskih skupnosti. Romski novinarji v okviru medijskih vsebin, namenjenih romskim skupnostim, zadnjih nekaj let pripravljajo tudi oddaje o anticiganizmu.²³

Ena ključnih strategij je tudi oblikovanje informativnih oddaj. Sama sem bila vključena v pripravo oddaj, v katerih smo poleg projekta o zanikanju genocida nad Romi predstavljali tudi prizadevanja za preseganje anticiganizma in emancipacijo Romov na področju kulture. V sodelovanju z novinarko sem v okviru evropske kampanje »Ponosni Romi«²⁴ pripravila tudi oddaji o soočanju Romov z anticiganizmom, in sicer ob izidu filma z istim imenom ter ob odprtju beneškega bienala sodobne umetnosti (Širok 2022a; Širok 2022b). Ti kulturni dosežki bi sicer lahko ostali širši javnosti neznani.

Med političnimi ukrepi za preseganje tega fenomena je pomembno zlasti izobraževanje, kulturno delovanje in delovanje na področju medijev. Posebej pomembno je opozarjanje na vsakdanji strukturni anticiganizem, ki je vpisan npr. tudi v jezikovne rabe izrazov. Pri geslu »cigan« v Slovarju slovenskega knjižnega jezika na jezikovnem portalu FRAN je bil pomen te za nekatere slabšalne besede pojasnjen s frazemi, ki reproducirajo stereotipe in Rome rasizirajo, npr. *laže kot cigan*, *biti črn kot cigan* in *imeti črne zvedave ciganske oči* ter *biti ničvreden*. V SSKJ je sicer pojasnjeno, da gre za slabšalno rabo, vendar frazemi dajejo vtis, da gre za ideološko nevtralne pomene, čeprav ti odslikavajo in krepijo strukturni anticiganizem (Spletni vir 2). Spomnim naj na socializacijo v stereotipe o romskih otrocih v pesmicah iz vrtna, npr. »Prišel je Ciganček«, ki spet omenja stereotip v navezavi na črno barvo, na strgane obleke, bose noge, poleg tega pa romskega otroka primerja z živalmi, kot so kosi in gadi. Ti dve živalski upodobitvi romske otroke animalizirajo in dehumanizirajo ter jih povezujejo s simbolnimi pomeni črnosti, strupenosti, izmuzljivosti ter trdoživosti. Prav takšni anticiganizmi so lahko nazoren primer rabe besed, ki reproducirajo razmerja neenakosti. O teh vsebinah je ključno usposabljanje učitelje in vzgojitelje ter širšo javnost.

Med različnimi strategijami za prepoznavanje in odpravo anticiganizma so pomembne tudi ideje, ki so bile predstavljene na dogodku ob 50. obletnici praznovanja mednarodnega dneva Romov. Na konferenci z naslovom Na poti k pravičnosti in vzpostavljanju zaupanja, pri kateri sem aktivno sodelovala kot predsedujoča Komiteju za genocid nad Romi pri IHRA, so med drugim predstavili projekt *CHACHIPEN*²⁵ (izraz v romščini pomeni »resnica«). Med strategijami za boj proti anticiganizmu so v projektu opredelili prepoznavanje pretekle diskriminacije Romov, ki je bila vpisana v državne institucije, in predlagali izplačilo odškodnin žrtvam sistemskih rasizmov. Tako naj bi npr. prizadete Rominje, ki so bile na Češkoslovaškem neprostoovoljno sterilizirane, dobile ustrezno psihosocialno pomoč v obliki terapije ali zdravljenja. Poleg tega je projekt poudaril pomembnost ustreznih opravičil državnih vlad za storjene krivice.

Evropska komisija se je z novim strateškim okvirom EU za enakost, vključevanje in udeležbo obvezala, da bo z aktivnimi ukrepi naslovila tudi anticiganizem. V Sloveniji je uresničevanje in prepoznavanje anticiganizma in preseganja slednjega določeno tudi v Nacionalnem programu ukrepov za Rome (NPUR) za obdobje 2021–2030, pri čemer je zapisano, da bodo različni deležniki, ki ga bodo izvajali, pri izzivih anticiganizma izhajali iz definicije IHRA.²⁶ V Sloveniji so konkretni ukrepi usmerjeni predvsem na delo s policisti in z drugimi javnimi uslužbenci ter z mediji na določenih lokalnih območjih, kjer ti deležniki delajo z Romi. Manj ukrepov je usmerjenih na delo s širšo civilno družbo. Spomnim naj, da je ključno širše nasloviti večinsko prebivalstvo, saj je anticiganizem problem večine. Skrb vzbujajoče je, da v slovenski strategiji še vedno razberemo več opisov, ki pojasnjujejo specifično romsko vedenje. Iz navedenih razlogov lahko sklenem, da se bomo morali antropologi in družboslovci v prihodnosti posebej pozorno ukvarjati s tem fenomenom na terenu. Poleg tega bi morali v prihodnje kritično ovrednotiti anticiganizem, ki je predvsem emski politični koncept, vendar deluje, kot da bi bil etški, idejno nevtralen termin.

22 Za več o strategijah za emancipacijo Romov in boj proti anticiganizmu prim. Cortés Gómez in End (2019b: 301–398).

23 V okviru oddaje Naše poti – *Amare droma* je Enisa Brizani npr. poročala o izobraževalni in politični iniciativi *Dikh he na bister* – Poglej in ne pozabi in o obisku mladih Romov, ki so odšli v Auschwitz-Birkenau (Brizani 2019; Brizani 2021). V okviru oddaje Naše poti – *Amare droma* je bil predstavljen tudi tematski večer o anticiganizmu, ki je potekal v Trubarjevi hiši literature v organizaciji Tine Palačič (Slovenski etnografski muzej), Urške Purg (Muzej novejšje zgodovine Slovenije) in Ane Svetel (Filozofska fakulteta), pri katerem sva kot sogovornika sodelovala avtorica članka in Sandi Horvat, romski aktivist in novinar (Horvat 2022).

24 Kampanja z imenom *Barikane Roma Sloboda Europa* – »Ponosni Romi Svobodna Evropa« se je začela leta 2021, ob 50. obletnici prvega mednarodnega romskega kongresa v Londonu.

25 Projekt poteka v sodelovanju s Centrom za študije evropske politike (CEPS), Osrednjim svetom nemških Sintov in Romov ter mrežo evropskih romskih organizacij (*European Roma Grassroots Organization* – ERGO), danes eno najbolj vplivnih mrež romskih NVO, vendar še brez članov iz Slovenije. Za več o projektu CHACHIPEN glej Kovič Dine idr. 2021: 86–88.

26 Slovenska delegacija IHRA je Uradu vlade RS za narodnosti poslala vprašanje o primernosti rabe tega termina s prošnjo, naj se posvetujejo z romskimi skupnostmi. Urad je potrdil izraz kot ustrezen. V predvolilnem času januarja leta 2022 je Jožek Horvat Muc v različnih kontekstih opozoril na neprimerno rabo termina »anticiganizem« in predlagal pojem »protiromizem«. Tega pojma mi med intervjujem, ki je bil opravljen 18. 10. 2021 v okviru projekta (Horvat Muc 2021; prim. op. 4) ni omenil, niti ni izpostavil spornosti termina, ko sem ga povprašala o rabi termina. Zato se mi poraja vprašanje, ali je bila konzultacija z Romi s strani Urada dejansko opravljena ter kako je potekala.

Sklep

Anticiganizem kot esencalistična ideologija vpeljuje podmene o temeljnih razlikah med »njimi« in »nami«. Med drugo svetovno vojno je bilo preganjanje in ubijanje Romov utemeljeno na konceptu rase, nato pa se je konstruiranje Drugosti nadaljevalo znotraj polj »etničnosti«, »dediščine«²⁷ in »kulture«. Ti procesi so vodili v homogeniziranje in etniziranje Romov oziroma v diferencialni rasizem in kulturalizem (AAA 2019: 266–271), ki je bil v Evropi šele pred dobrim desetletjem prepoznan kot ena od ključnih ovir za uspešnost socialnih politik (Sardelić 2021).

Pokazala sem, da se anticiganizem v različnih kategorijah – kot so npr. razumni anticiganizem, rasni anticiganizem, anticiganizem kot sovražni govor in fizično nasilje ter anticiganizem v povezavi z genocidom med drugo svetovno vojno – v predstavljenih spletnih komentarjih odraža v ideologijah o neciviliziranosti Romov, kar naj bi bil eden izmed glavnih razlogov za nesoglasja z večinskim prebivalstvom. Protagonisti tega diskurza izhajajo iz prepričanja, da so sami »civilizirani« in da gre pri Romih za slabo vedenje, ki ne dosega prevladujočih družbenih norm. Anticiganizem je od nedavnega bolj določno interpretiran kot sovražni govor. Od julija 2019 je po spremenjeni sodni razsodbi za sovražni govor prepoznan govor, ki je sovražen in žaljiv, četudi ne predstavlja nevarnosti za javni red in mir (Klopčič 2021).

Potrebno je začeti izvajati konkretna dejanja preprečevanja širjenja sovražnega govora in osveščanja javnosti o anticiganizmu. Ključno pri tem je aktivirati civilno družbo in skupaj z romskimi aktivisti začeti oblikovati zavezništva za preseganje anticiganizma. Glede na dejstvo, da je Slovenija pri tem posebej marginalizirana, sta nujna širša predstavitev fenomena in njegovih razsežnosti ter oblikovanje civilnih zavezništev za povezovanje na ravni regije jugovzhodne Evrope. Na področju ozaveščanja o anticiganizmu širše javnosti večinske družbe in romskih skupnosti je v prihodnosti potrebno še veliko postoriti, pri čemer je poseben izziv soočenje z različnimi idejami o večvrednosti večinskega prebivalstva.

Zahvale

Zahvaljujem se urednici tematske številke Tini Palaić za izčrpne uredniške nasvete. Hvala tudi dvema anonimnima recenzentoma za njun pregled in komentarje k besedilu ter lektorju za jezikovni pregled.

27 Za muzejski projekt, ki je naslovil vprašanje skupne interpretacije romske dediščine v sodelovanju s predstavnicami romskih skupnosti na Slovenskem in s tem poskušal preseči stereotipne in rasistične predstavitve Romov, glej Palaić (2016).

Viri in literatura

AAA – ALLIANCE AGAINST ANTIGYPSYISM: Antigypsyism: A reference paper. V: Ismael Cortés Gómez in Markus End (ur.), *Dimensions of Antigypsyism in Europe*. Bruselj: European Network Against Racism in Central Council of German Sinti and Roma, 2019, 261–275.

ACTON, Thomas: Beginnings and Growth of transnational Movements of Roma to achieve Civil Rights after the Holocaust, 2019; <https://www.romarchive.eu/en/roma-civil-rights-movement/beginnings-and-growth-transnational-movements-roma>, 15. 9. 2022.

AGARIN, Timofey: Introduction. V: Timofey Agarin (ur.), *When stereotype meets prejudice: Antiziganism in European societies*. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2014a, 11–26.

AGARIN, Timofey (ur.): *When stereotype meets prejudice: Antiziganism in European societies*. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2014b.

BALIBAR, Etienne: Foreword. V: Nando Sigona in Nidhi Trehan (ur.), *Romani Politics in Contemporary Europe: Poverty, Ethnic Mobilization and the Neoliberal Order*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2009: viii–xiii.

BRIZANI, Enisa: *Naše poti – Amare droma*. Prvi, RTVSLO, 19. 8. 2019; <https://prvi.rtvsllo.si/podkast/nase-poti/9172690/174633076>, 15. 9. 2022.

CORTÉS GOMÉZ, Ismael in Markus End: Introduction: Contemporary Dimensions of Antigypsyism in Europe. V: Ismael Cortés Gómez in Markus End (ur.), *Dimensions of Antigypsyism in Europe*. Bruselj: European Network Against Racism in Central Council of German Sinti and Roma, 2019a, 19–28.

CORTÉS GOMÉZ, Ismael in Markus End (ur.): *Dimensions of Antigypsyism in Europe*. Bruselj: European Network Against Racism in Central Council of German Sinti and Roma, 2019b.

CROWE, David M.: *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2007.

END, Markus: Subtle Images of Antigypsyism: An Analysis of the Visual Perception of the 'Roma'. V: Ismael Cortés Gómez in Markus End (ur.), *Dimensions of Antigypsyism in Europe*. Bruselj: European Network Against Racism in Central Council of German Sinti and Roma, 2019, 67–87.

Evropska komisija: *Enakost, vključevanje in udeležba Romov v EU*, 7. 10. 2020; https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_sl, 15. 9. 2022.

FRASER, Angus: *The Gypsies*. Oxford, Cambridge: Blackwell, 1995.

HORVAT, Sandi, *Naše poti – Amare droma*. Prvi, RTVSLO, 30. 5. 2022; <https://prvi.rtvsllo.si/podkast/nase-poti/9172690/174876771>, 15. 9. 2022

IHRA: What is antigypsyism/anti-Roma discrimination?: Non-legally binding working definition of antigypsyism/anti-Roma discrimination, 8. 10. 2020. *Holocaustremembrance.com*, <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antigypsyism-anti-roma-discrimination>, 27. 9. 2022.

JAKOPEC, Marko: Dobruška vas: Krvav bombni napad dobil dokončen epilog. *Delo*, 5. 1. 2016; <https://old.delo.si/novice/kronika/dobruska-vas-krvav-bombni-napad-dobil-dokoncen-epilog.html>, 15. 9. 2022.

JANKO SPREIZER, Alenka: *Vedel sem, da sem Cigan – Rodil sem se kot Rom*. Ljubljana: Založba ISH, 2002.

JANKO SPREIZER, Alenka: From a tent to a house, from nomads to settlers: constructions of space and place through Romani narratives. V: Nataša Gregorič Bon in Jaka Repič (ur.), *Moving places: relations, return, and belonging*. New York in Oxford: Berghahn Books, 2016, 172–193.

JEZERNIK, Božidar (ur.): *Zakaj pri nas žive Cigani in ne Romi*. Ljubljana: Založba UL, 2006.

KLOPČIČ, Vera: Genocid nad Romi v preteklosti, anticiganizem v sedanjosti. V: Vera Klopčič in Marjetka Bedrač (ur.), *Porajmos: Zamolčani genocid nad Romi*. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga, 2015, 19–28.

KLOPČIČ, Vera in Marjetka Bradač: *Porajmos: Zamolčani genocid nad Romi*. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga, 2015.

KOVIČ DINE, Maša, Vasilka Sancin, Alenka Janko Spreizer, Irena Šumi in Domen Turšič: *Ovire za dostojno življenje prebivalcev v romskih naseljih na področjih, ki so definirana v okviru EU za nacionalne strategije vključevanja Romov 2020*. Projekt CRP V5-1920. Zaključno poročilo, 2021; <https://www.pf.uni-lj.si/raziskovanje-in-projekti/nacionalni-raziskovalni-projekti/ovire-za-dostojno-zivljenje-prebivalcev-v-romskih-naseljih-na-podrocjih-ki-so-definirana-v-okviru-eu>, 15. 9. 2022.

LIEBICH, Andre: Foreword. V: David M. Crowe (ur.), *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. Hampshire in New York: Palgrave Macmillan, 2007, ix–xxii.

MATACHE, Margareta, Gabriela Ghindea, Matei Demetrescu, Bogdan Chiriac, Mirko Đuković, Ram Hadroj, Hikmet Karčić, Eleni Argiro Kouki, Vjollca Krasniqi, Hristo Kyuchukov, David Dragoljub Orlović, Milovan Pisarri, Deniz Selmani in Alenka Janko Spreizer: *Roma Holocaust/Roma Genocide in Southeastern Europe: Between Oblivion, Distortion and Denial*. Boston in New York: The Auschwitz Institute for the Prevention of Genocide and Mass Atrocities in The François-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights at Harvard University, 2022; https://www.auschwitzinstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/The-Roma-Holocaust_Roma-Genocide-in-Southeastern-Europe-Report.pdf, 15. 9. 2022.

MOTL, Andrej in Veronika Bajt: *Sovražni govor v Republiki Sloveniji: pregled stanja*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2016.

OPREA, Alexandra in Margareta Matache: Reclaiming the Narrative: A Critical Assessment of Terminology in the Fight for Roma Rights. V: Ismael Cortés Gómez in Markus End (ur.), *Dimensions of Antigypsyism in Europe*. Bruselj: European Network Against Racism in Central Council of German Sinti and Roma, 2019, 276–299.

PALAIĆ, Tina: Etični razmisleki ob pripravi razstave Rojstvo: izkušnje Rominj v Slovenskem etnografskem muzeju. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 56/3–4, 2016, 116–124.

POST, Soraya: Foreword. V: Ismael Cortés Gómez in Markus End (ur.), *Dimensions of Antigypsyism in Europe*. Bruselj: European Network Against Racism in Central Council of German Sinti and Roma, 2019: 16–18.

SARDELIĆ, Julija: *The Fringes of Citizenship – Romani Minorities in Europe and Civic Marginalisation*. Manchester: Manchester University Press, 2021.

SIGONA, Nando in Nidhi Trehan (ur.): *Romani Politics in Contemporary Europe: Poverty, Ethnic Mobilization and the Neoliberal Order*. Palgrave Macmillan: Hampshire, New York, 2009.

Spletni vir 1: [Ekskluzivno] Mariborski Romi bogatijo s kriminalom in bogastvo razkazujejo na socialnih omrežjih – hkrati pa izkoriščajo socialno podporo! *Nova24tv.si*, 9. 10. 2019; <https://nova24tv.si/slovenija/lfoto-mariborski-romi-na-veliko-sluzijo-na-crno-bremenijo-socialni-sistem-nekatera-podrocja-pa-so-ze-popolnoma-getoizirali>, 15. 9. 2022.

Spletni vir 2: Fran > SSKJ: geslo »Cigan«; <https://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=Cigan&All=Cigan>; 15. 9. 2022.

STUDEN, Andrej: *Neprilagojeni in nevarni: Podoba in status Ciganov v preteklosti*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

SZILVASI, MAREK: Parallel claims for the human right to water: The case of Roma in Slovenia. V: Daniele Archibugi in Ali Emre Benli (ur.), *Claiming Citizenship Rights in Europe*. Oxfordshire: Routledge, 2017, 148–167.

ŠIROK, Lea: Dr. Alenka Janko Spreizer, *Nočni obisk*, Prvi, RTVSLO, 28. 5. 2022; <https://prvi.rtvlo.si/podkast/nocni-obisk/2847501/174875849>, 15. 9. 2022.

ŠIROK, Lea: Dr. Alenka Janko Spreizer: »Proud Roma« je sodoben romski manifest, poklon romskemu ponosu in romski kulturni dediščini. *Odprto za srečanja*, Val 202, RTVSLO, 1. 6. 2022; <https://val202.rtvlo.si/podkast/odprto-za-srecanja/106615882/174877157>, 15. 9. 2022.

ŠUMI, Irena in Damir Josipovič: Avtohtonost in Romi: k ponovnemu premisleku načel manjšinske politike v Sloveniji. *Dve domovini / Two Homelands* 28/1, 2008, 93–110.

ŠUMI, Irena in Alenka Janko Spreizer: That which soils the nation's body: discriminatory discourse of Slovenian academics on the Romany, foreigners and women. *Anthropological notebook* 17/3, 2011, 101–121.

URH, Špela: Anticiganizem v Evropi. *Časopis za kritiko znanosti* 31/213–214, 2003, 160–176.

VAN BAAR, Huub: The Emergence of a Reasonable Anti-Gypsyism in Europe. V: Timofey Agarin (ur.), *When stereotype meets prejudice: Antiziganism in European societies*. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2014, 27–46.

VLADA RS: Delovna opredelitev anticiganizma, 20. 10. 2020. *Gov.si*, <https://www.gov.si/novice/2020-10-20-delovna-opredelitev-anticiganizma>, 15. 9. 2022.

VOŠČUN, Tadeja: »Moja duša je ciganska in svoje Pušče ne dam za nobeno drugo naselje«; *24ur.com*, 14. 8. 2021; <https://www.24ur.com/magazin/v-edini-romski-krajevni-skupnosti-v-evropi-moja-duša-je-ciganska-in-svojo-pusco-ne-dam-za-nobeno-drugo-naselje.html>, 15. 9. 2022.

VRĂBIESCU, Ioana: The Subtlety of Racism: From Antiziganism to Romaphobia. V: Timofey Agarin (ur.), *When stereotype meets prejudice: Antiziganism in European societies*. Stuttgart: Ibidem-Verlag 2014, 143–170.

VRHOVNO SODIŠČE: Sovražni govor tudi ko javni red in mir nista neposredno ogrožena (IUS-INFO, 8. avgust 2019); <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/dnevne-novice/247351?fbclid=IwAR3t0z3n-RW4F3kBkteYfQl8PhSHNtf7-i3xfR8ly9-Ry-bZ9Db6-zFASsEM>, 15. 9. 2022.

ZNE – ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI. Pozivanje k diskriminaciji na spletnem portalu, 3. 12. 2019; <https://www.zagovornik.si/pozivanje-k-diskriminaciji-na-spletnem-portal>, 15. 9. 2022.

Intervjuji

BRIZANI, Enisa: intervju, Ljubljana, 21. 10. 2021

KLOPČIČ, Vera: intervju in osebna korespondenca, Ljubljana, 15. 10. 2021.

HORVAT MUC, Jožek: intervju, Ljubljana, 18. 10. 2021.

ZNE – ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI: osebna korespondenca, Ljubljana, 15. 12. 2021.

Roma Between Antigypsyism, Civil Initiatives and Anti-Racist Strategies

The article deals with definitions of specific racism towards the Roma, as a group allegedly alien to society and associated with a set of derogatory stereotypes and distorted images. It consists of two parts: The first part explains concepts such as Romaphobia, anti-Roma racism, and anti-Roma discrimination and antigypsyism. The relationships between these concepts are also briefly described. Antigypsyism refers to the projections of the majority population about an imagined group of Others labeled with the term “Gypsies”. Unlike non-EU migrants, defined as “external Others”, Roma are seen as “internal Others”, and the stereotype of Roma as “enemies within” is reinforced. The second part presents the findings on the manifestations of antigypsyism based on the case study of Slovenia, which was carried out as part of the international project *Roma Holocaust/ Roma Genocide in Southeastern Europe: Between Oblivion, Acknowledgment, and Distortion*. The project was carried out in partnership between the Auschwitz Institute for the Prevention of the Genocide and Mass Atrocities and the FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University, taking place in 11 countries of South-Eastern Europe (Albania, Bulgaria, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Greece, Croatia, Kosovo, Serbia, Slovenia, North Macedonia, Romania) from 1 July 2021 to 31 May 2022. The paper examines the various manifestations of antigypsyism between 2019 and 2021, especially in the comments of the media discourse on websites publishing content regarding the Roma. The author found reasonable antigypsyism, racialized antigypsyism, and hate speech in the media analysis. Of particular concern is antigypsyism triggered by events commemorating the Roma victims of the Nazi and fascist genocide and the genocide of collaborators. The discussion concludes with a description of strategies to overcome antigypsyism, among which the paper highlights activities in the fields of information, education, and cultural engagement that need to be prepared in close cooperation with representatives of Roma communities in the future.